

la Bosna seferine katıldı. Ardından Mora'ya döndü, Venedikliler'ce kuşatılan Gördüs Kalesi'nin yardımına koştu. Venedikliler'i geri püskürttü ve onların elindeki kalelere saldırı düzenledi. Modon ve Koron'a kadar ilerledi (1463). 1466'da Balyabadra'ya saldıran Venedikliler'i çekilmeye zorladı, onları yendi ve aldığı esirlerle birlikte İstanbul'a gitti. 1473'te Uzun Hasan ile yapılan Otlukbeli Savaşı'nda ilk çarpışmalar sırasında esir düştü. Onun 882'de (1477) Venedikliler'i İsonza'da (İsonso / Aksu) yendiği, ertesi yıl Arnavutlar'la çarpıştığı bilinmektedir. Ömer Bey'in Muharrem 889 (Şubat 1484) tarihli bir vakfiyesi mevcuttur. Ömer Bey, 908 Rebülâhîrinde (Ekim 1502) vefat ederek Malkara'da yaptırdığı caminin yanındaki âbidevi türbeye defnedildi. Oruç Bey onun doksan altı yaşında olduğunu yazar (*Oruç Beğ Tarihi*, s. 220; burada muhtemelen istinsah hatasıyla adı Tura Beyoğlu Mehmed Bey şeklinde kayıtlıdır). Ömer Bey'in Hasan ve İdris adlı iki oğlundan Hasan Bey mahallî bir idarecidir. Onun da Şevval 937 (Mayıs 1531) tarihli bir vakfiyesi vardır. Niğde ve Bayburt sancak beyliklerinde bulunduğu anlaşılan İdris Bey'in bir şair olarak ün kazandığı, dönemin tezkirecilerinin kayıtlarından anlaşılmaktadır. Durak Bey adlı bir başka oğlunun yine sancak beyliği yaptığı tesbit edilmektedir. Turahan Bey ailesi XIX. yüzyıl başlarına kadar bu bölgede oturmuştur. Hasan Bey'in oğlu Ömer Bey 961'de (1554) akıncı komandanı olarak görülür ve bu durum onun aile geleneğini sürdürdüğüne işaret eder.

Turahan Bey'in oğullarından Ahmed Bey'in 917'de (1511) tescil edilen bir vakfiyesi vardır. Diğer oğlu Hızır Bey de bir mescid yaptırmıştır. Ömer Bey'in ise vakıfları çok zengindir. Larissa, Tırhala, Tırnova, Platamona, Çatalca, Fener, İzdin, Livadya, Serez, Drama, Malkara, Semendire'

de cami, mescid, tekke, imaret, hamam, kervansaray, köprü, mektep gibi eserler yaptırmıştır (Kiel, s. 150-151). Onun oğullarından Hasan, Mustafa, Hamza, Eyüb ve İbrâhim beylerin de hayır eserleri inşa ettirdikleri kayıtlıdır. Turahan Bey'in Mehmed adlı bir başka oğlunun daha olduğu ve bundan Hacı Mustafa Bey adlı bir torunu bulunduğu, bu zatın da Tırhala'da bir mescid yaptırdığı (924/1518) tesbit edilmektedir (Kayapınar, sy. 10 [2005], s. 192-193). Yine bu aileden Fâik Paşa, Rumeli valiliği yapmış ve Mart 1643'te yetmiş yaşlarında İstanbul'da idam edilmiştir (Naîmâ, II, 975-976).

BİBLİYOGRAFYA :

Hicri 859 Tarihli Süret-i Defter-i Sancak-ı Tırhala (nşr. Melek Delilbaşı – Muzaffer Arıkan), Ankara 2001, Giriş, I, s. XXIII; Doukas, *Tarih: Anadolu ve Rumeli, 1326-1462* (trc. Bilge Umar), İstanbul 2008, s. 42, 152, 176; *İstanbul'un Fethinin Bizanslı Son Taniği Yorgios Sfrancis'in Anıları -Chronicon Minus-* (trc. Levent Kayapınar), İstanbul 2009, s. 72, 144-152, 166, 172, 272, 294, 300, 374-376; Aşıkpaşazâde, *Tarih* (Atsız), s. 158, 180-181, 184-185; L. Chalkokondyles, *Historiarum Demonstrationes* (ed. E. Darkó), Budapest 1922-23, I, 205; II, 30, 58, 82-89, 148, 172; Tursun Bey, *Tarih-i Ebû'l-Feth* (nşr. A. Mertol Tulum), İstanbul 1977, s. 114, 127, 162; *Oruç Beğ Tarihi: Giriş, Metin Kronoloji, Dizin, Tıpkıbasım* (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2007, s. 56, 58-60, 63-64, 124, 130, 220; Neşrî, *Cihannümâ* (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2008, s. 259-260, 288-289, 297, 309; İbn Kemal, *Tevârih-i Âli Osman*, IV. Defter, s. 221-230; *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Hân* (nşr. Halil İnalçık – Mevlîd Oğuz), Ankara 1978, s. 8-9, 11, 13-15, 23-26, 90-102; *Anonim Tevârih-i Âli Osman* (nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 63, 70-72; *Rûhî Târîhi* (TTK Belgeler, XIV/18 [1992] içinde, tıpkıbasımı ile birlikte nşr. Yaşar Yücel – Halil Erdoğan Cengiz), s. 447; 16. *Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi: 1373-1512* (haz. Şerif Başta), Ankara 1973, s. 117, 121-122, 127, 130, 150; Naîmâ, *Tarih* (haz. Mehmet İpşirli), Ankara 2007, II, 975-976; J. Philip Fallmerayer, *Doğu'dan Fragmanlar* (trc. Hüseyin Salihoglu), Ankara 2002, s. 290-293; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 340-341, XIII. Vakfiye (s. 250-253); Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, Ankara 1954, s. 16, 57-58, 86, 116, 128, 130, 132; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi IV*, s. 785-787; M. Kiel, *Das Türkische Thessalien*, Göttingen 1996, tür.yer.; Fr. Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı* (trc. Dost Körpe), İstanbul 2003, s. 151-152, 156, 201, 204-205, 228; a.m.f., "Turahan Bey", *İA*, XII/2, s. 104-106; C. Imber, *Varna Savaşı* (trc. Ayda Arel), İstanbul 2007, s. 22, 36-37, 247-250; Stavros Goloulis, *Ta Apheirotria tito Tourchanidon*, Larissa 2009; Akdes Nimet Kurat, "Bizansın Son ve Osmanlıların İlk Tarihçileri", *TM*, III (1935), s. 191-196, 198-201; Levent Kayapınar, "Teselya Bölgesinin Fatih Turahan Bey Ailesi ve XV.-XVI. Yüzyıllardaki Hayır Kurumları", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 10, Bolu 2005, s. 183-196.

Turahan Bey'in Kırıkkavak'taki mezarının eski hali

TURAN (توران)

Türkler'in ve akraba milletlerin tarihi anavatanı anlamında siyasal ve kültürel bir kavram.

Farsça kökenli bir kelime olan **tûrân** önceleri İranlılar'ın İran'ın kuzeydoğusundaki bölgelere verdikleri bir isimdi. Daha sonra Ural-Altay ve Fin-Macar halklarından oluşan ve Turan ırkı diye tanınan toplumların yaşadığı anayurdu tanımlamak için kullanılmıştır. Turancılık ise bu halkların birliğini savunan ideolojik ve siyasal bir terim halinde "uzak anayurt ideali" mânasında Macaristan'da XIX. yüzyılın ilk yarısında doğmuştur. Kavram, daha çok Macar siyasi kimliğini tehdit eden pancermenizm ve panslavizme bir tepki şeklinde ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda 1910'da Turan Cemiyeti kurulmuş ve 1944 yılına kadar sürmüştür. Bu çerçevede XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Macar bilim adamlarının yaptığı Türkoloji çalışmalarında Macaristan'da Türkler'le akrabalık tezleri dahi geliştirilmiştir.

Müslüman Araplar'ın tarih ve coğrafya kaynaklarında Turan hakkında çeşitli bilgi ve rivayetler yer alır. Taberî, Sâsânî Devleti'nin kurucusu Erdeşir'in Part Hükümdarı V. Erdevân'ı (Ardavan / Artabarnus) yenilgiye uğratıp öldürdükten sonra "şâhân-şâh" (şehinşah) unvanını aldığını, ardından fetihlere devam ettiğini ve kendisine Kuşan, Turan, Mekrân meliklerinin gelip itaat arzettiğini kaydeder (*Tarih*, II, 40-41). Yâkût el-Hamevî, Mâverâünnehir ve çevresindeki topraklara Turan denildiğini belirtir. İran millî destan kahramanı Feridun'un ülkesini Selm, Tûc (Tür) ve İrec adlı oğulları arasında paylaştığını, Rum'u Selm'e, Türk ve Çin topraklarını kapsayan Tûrân'ı Tûc'a ve İran'ı da İrec'e verdiğini, Türkler'in, hükümdarları Tûc'a nisbetle bu toprakları Tûrân diye andıklarını kaydeder (*Mu'cemû'l-büldân*, II, 57). Hârizmî, İranlılar'ın Ceyhun nehrinin öte yakasını "Türkler'in sınırı" anlamında Merz-i Tûrân diye isimlendirdiklerini söyler (*Mefâtihu'l-ülûm*, s. 114). İbn Fazlullah el-Ömerî de oldukça geniş bir alanı kapsadığını belirttiği Turan topraklarına müstakil bir bölüm ayıran önemli şehirlerden, bölgede yaşayan Türkler'den ve diğer milletlerden bahseder (*Mesâlikü'l-ebşâr*, III, 139 vd., 193 vd.).

Turan kavramı Osmanlılar'da ilk defa, 1786'da Buhara hükümdarına gönderilen ve Ruslar'a karşı birlikte hareket edilmesi teklif edilen bir mektupta geçer. Ancak

TURAN

turancılık, Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılın ikinci yarısında gelişmeye başlayan Türkçülük hareketinin bir sonucu olarak pantürkizm ile eş anlamlı, bütün Türkler'in birleşmesi şeklinde Türk siyasi ve edebî literatürüne girmiştir. Pantürkizm panslavizme karşı bir tepki halinde Rusya'daki Türk aydınları arasında doğmuş, özellikle Hüseyinzâde Ali (Turan) ve Akçuraoğlu Yusuf vasıtasıyla Osmanlı-Türk kamuoyunda tanıtılmıştır. Pantürkizm kavramının siyasi mânada dünya kamuoyuna yayılmasında asıl adı Moiz Cohen olan Tekin Alp'in önemli rolü vardır. Turan fikrinin tarih bilinciyle yoğrulmuş bir mefkûre şeklinde yaygınlaşması Ziya Gökalp sayesinde olmuştur. Onun özellikle, "Vatan ne Türkiye'dir Türkler'e ne Türkistan / Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir Turan" şiiriyle sembolleştirdiği turan ideali, Balkan yenilgisinin ardından mistik bir hava içinde yayılarak Türkçülük'te romantik bir temaya dönüşmüştür. Turanın Türkler'in mefkûrevî vatani, Türkler'in oturduğu ve Türkçe'nin konuşulduğu bütün ülkelerin mecmuu olduğunu söyleyen Gökalp siyasi turanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini uzak bir istikbalin belirleyeceğini ileri sürer.

Osmanlı Devleti'ndeki aydınlar tarafından savunulan Türkçülük-milliyetçilik anlayışının temeli millî bir kültür oluşturma ve bu yolla bağdaşık bir Türk milleti teşkil etme yönündedir. Böylece Osmanlı Devleti içindeki Türkler her bakımdan gelişmiş sağlam bir millet haline gelecek, daha sonra dağınık halde yaşayan bütün Türkler arasında kültürel birlik sağlanacaktır. Kültürel birlik de gelecekteki "kızılma" denilen siyasal birlikteliğin temeli olarak değerlendirilmektedir. Milletinin coğrafî ve siyasi sınırlara bağlı kalması gerekmediğini savunan Türkçü aydınlar da temelde bütün Türklük anlayışı hâkim olmakla beraber bazı konularda yaklaşım farklılığı bulunmaktadır. Bu farklılık, Osmanlı Devleti'ni koruma endişesiyle hareket eden Osmanlı Türkleri ile Rusya'dan gelen Akçuraoğlu Yusuf, Hüseyinzâde Ali gibi Türk aydınlarının soydaşlarının bağımsızlık kazanması ve Türk birliğinin gerçekleşmesi yolundaki düşüncelere öncelik vermelerinden kaynaklanmaktadır. II. Meşrutiyet döneminde Türk ocakları çevresinde toplanan Türkçü aydınlar da ister kültürel ister siyasal mânada ele alsın pantürkizm anlayışı temel dinamik fikirlerden birini teşkil etmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'ndeki aydınların Fin ve Macarlar'ı akraba topluluklar olarak kabul etmekle beraber turan kavramının içine sadece Türk toplumlarını

dahil ettiklerini vurgulamak gerekir. Bu sebeple Macaristan'da gelişen turancılıkla Osmanlı Devleti'ndeki turancılık arasındaki asıl fark, Osmanlı Türkçüleri'nin turan kavramını Türk toplumları ile, hatta müslüman olanlarla sınırlı tutmasıdır.

I. Dünya Savaşı'nın başlarında Türkçü aydınlar tarafından kaleme alınan birçok tarihî ve edebî eserin konusunu turancılık meselesi teşkil etmiş, romantik bir üslûpla yazılan bu eserler Türk aydın ve gençlerini derinden etkilemiştir. Savaş içerisinde İttihat ve Terakkî liderleri nezdinde de ciddi anlamda itibar kazandığı bir dönemde Osmanlı Devleti, Almanya'nın yanında I. Dünya Savaşı'na girmiştir. İttihat ve Terakkî liderleri bu savaşa girerken hem Türkçülüğü hem İslâmcılığı düşmanlarına karşı kullanmayı düşünmüş, bunları düşünce akımı olmaktan çıkararak bir savaş stratejisine bağlamıştır. Bu sebeple Türkçü aydınlar I. Dünya Savaşı'nı ideallerini gerçekleştirecek bir hadise olarak görmüş ve tam destek vermişlerdir. Fakat Türkçü aydınların fikirleri savaşın genel seyrine bağlı şekilde değişiklikler göstermiştir. Bu yolda ilk büyük değişiklik, Türkiye'de pantürkizmin tanıtılmasında önemli rol oynayan Rusya'dan gelen Türk aydınlarında görülmüştür. Bu konuda Akçuraoğlu Yusuf, savaş içinde pantürkizmden Rusya Türkleri için kültürel özerkliği hedefleyen bir fikrî dönüşüm geçirmiş, 1919 yılında ise olaylardan ibret alarak demokratik Türkçülüğü savunduğunu vurgulamıştır. Ziya Gökalp, Rusya'nın savaştan çekilmesi üzerine Rusya'daki Türkler'in bağımsızlığını elde etmelerine turanı gerçekleştirmelerini teşvik etmesine rağmen Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla Türkler içinde kültürel birliğin birbirine yakın olan Oğuz Türkleri arasında kurulabileceğini belirterek turanın sınırlarını iyice daraltmıştır. Bütün Türkler arasında kurulabilecek turancılığın ancak hayal sahasında gerçekleşeceğini belirtmiştir.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması üzerine Millî Mücadele'nin ardından Mîsâk-ı Millî sınırlarını esas alan Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Pantürkizmi reddeden Cumhuriyet yönetimi Türk milleti kavramını Mîsâk-ı Millî'ye dayanan somut bir vatanla birleştirmiş, Türk milliyetçiliğini bir devlet politikası halinde benimsemiştir. Osmanlı dönemindeki Türkçü aydınlar da siyasi açıdan yeni devleti Türkçülük anlayışlarının somut bir ifadesi olarak görmüşlerdir. Türk ocakları yeniden ülke çapında şubeler açarak temel konularda Cumhuriyet yönetimi

mine tam destek sağlarken aynı zamanda kültürel açıdan pantürkist düşüncelerin ele alındığı bir platform olma özelliğinin sürdürmüştür. Bu sebeple 1927'de Türk ocaklarının faaliyet alanı Türkiye Cumhuriyeti ile sınırlandırılarak bütün Türklük anlayışından dönüş resmîleştirilmiştir. 1930'ların ikinci yarısından itibaren tekrar ortaya çıkan pantürkist motifleri içeren Türkçü akımı, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'ndaki denge siyasetinin sonucu 1944 yargılamalarıyla tasfiye edilmeye çalışılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Tarih* (Ebû'l-Fazl), II, 40-41; Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî, *Mefâtihu'l-'ulûm* (nşr. G. van Vloten), Leiden 1968, s. 114; Firdevsî, *Şâhnâme* (trc. Necatî Lugal), İstanbul 1956, I, 120; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 57; Ebû'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân* (nşr. J. T. Reinaud - M. G. de Slane), Paris 1840, s. 483; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-ebşâr* (nşr. Ahmed Abdülkâdir eş-Şâzelî), Ebûzâbî 1424/2003, III, 139 vd., 193 vd.; a.mlf., *et-Ta'rif bi'l-muşşala'hi's-şerîf* (nşr. Semîr ed-Dürûbî), Kerek 1413/1992, s. 56-57; Tekin, *Turan*, İstanbul 1330; a.mlf. (M. Cohen), *The Türkismus und Pantürkismus*, Weimar 1915; a.mlf. (P. Risal), "Türkler Bir Rûh-i Millî Anyorlar", *TY*, III/3 (27) (1328), s. 77-83; Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* (Ankara 1339), İstanbul 1976; a.mlf., *Kızılma* (haz. Hikmet Tanyu), Ankara 1976; a.mlf., "Türk Milleti ve Turan", *TY*, VI/2 (62) (1330), s. 2053-2058; a.mlf., "Turan Nedir?", *YM*, II/31 (1918), s. 82-84; a.mlf., "Rusya'daki Türkler Ne Yapmalı?", *a.e.*, II/38 (1918), s. 233-235; a.mlf., "Türkçülük ve Türkiyecilik", *a.e.*, II/51 (1918), s. 482; Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Ankara 1976; a.mlf., *Yeni Türk Devletinin Öncüleri: 1928 Yılı Yazıları* (haz. Nejat Sefercioğlu), Ankara 1981; J. M. Landau, *Pan-Turkism in Turkey*, London 1981; François Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri-Yusuf Akçura: 1876-1935* (trc. Alev Er), Ankara 1986; Yusuf Sarınoy, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, İstanbul 1994; Rafael Muhammeddin, *Türkçülüğün Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul 1998; Faruk Ayn, *Cumhuriyet Döneminde Türkçülük Hareketleri: 1931-1945* (doktora tezi, 1998), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü; *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik* (haz. Tanıl Bora), İstanbul 2002; Nizam Önen, *İki Turan: Macaristan ve Türkiye'de Turancılık*, İstanbul 2005; V. Minorsky, "Türân", *İA*, XII/2, s. 107-113.

YUSUF SARINAY

TURAN, Ali

(1864-1940)

Türk düşüncesinin
önde gelen temsilcilerinden,
bilim adamı, şair ve ressam.

8 Mart 1864'te Azerbaycan'ın Sâlyân şehrinde doğdu. Babası Molla Hüseyin Hüseyinzâde, Kruzma beylerinden Kâzım Hüseyinzâde'nin oğlu, annesi Hatice Hanım, Kafkasya Şeyhülislâmı Ahund Ahmed Hüseyinzâde'nin kızıdır. Orta öğrenimini ta-